

BOŽIĆEVIĆ I MARULIĆ: JESMO LI SE PRERANO ODREKLI
VAŽNOGA SVJEDOKA?

Darko Novaković

Marulićev mlađi suvremenik Frane Božićević (*Franciscus Natalis*, 1469-1542) dobar je dokaz za tvrdnju da poput knjiga i biografi velikih pjesnika ne mogu izbjeći svoju sudbinu. Dugo uvažavan kao ekskluzivni svjedok Marulićeva života i književnoga rada, Božićević je u posljednjih pola stoljeća gotovo prestao privlačiti pozornost marulologa, pa se mogao steći dojam da je Božićevićeva natuknica u Marulićevu leksikonu već napisana. Ipak, otkriće glasgowskoga kodeksa i Božićevićeva uloga u njemu pružaju povod da se ponovno ponovno ispita njegova recepcijska sinusoida. Kao što znamo, Božićević je bio (1) Marulićev biograf, (2) njegov pjesnički korespondent, i, napokon, (3) samostalan pjesnik, koji se po naravi stvari na nekim književnim poslovima morao zateći zajedno s Marulićem, bilo kao suradnik bilo kao takmac. U ovoj bismo se zgodi htjeli zadržati upravo na te tri Božićevićeve uloge.

1.

Kao Marulićev životopisac Natalis je uživao glas povlaštena tumača sve do pedesetih godina ovoga stoljeća. Njegovu je biografiju prvi objelodanio Farlati (sv. III, 1765); sredinom prošloga stoljeća na talijanski ju je preveo L. Svilović (1846); god. 1901, odnosno 1902. u obljetničkom ozračju Natalisov je sastavak ponovno objavio Vicko Milić. Podatke iz nje crpli su bez sustezanja brojni povjesničari hrvatske književnosti i tumači Marulića, poput Kukuljevića, Medinija, Kasandrića, Vodnika, Kolendića, Florschütza, napokon i samoga Kombola. Sumnju u vjerodostojnost Božićevićeva prikaza prvi je u klasičnoj raspravi 1950. izrazio

Cvito Fisković¹. Fiskovićevu je interpretaciju ubrzo potom u cijelosti preuzeo Miroslav Marković, priređujući — za sada posljednje — kritičko izdanje Božićevićeva teksta.²

Fiskovićeva je studija dovoljno poznata da ovdje na nju možemo podsjetiti samo u ključnim točkama. Za Fiskovića je Božićević nepouzdan biograf koji posmrtno laska svojem prijatelju, pretvarajući ga u isposnika i sveca. Suprotstavljajući Božićevićeve navode arhivskoj građi Fisković je zaključio da Marulić nije živio usamljeničkim životom, nego onako kako je bilo uobičajeno za splitskoga patricija njegova vremena, vodeći brigu o svojim ovozemaljskim dobrima i sudjelujući u javnom životu. Jedno od glavnih uporišta njegove obuhvatne kritike jest spomen fantomskoga samostana sv. Petra u Nečujmu, kamo se Marulić navodno bio povukao. Fisković je dokazao da u Nečujmu u to vrijeme nije bilo takva samostana, a iz Marulićeve razmjene pjesničkih poslanica s Božićevićem izveo zaključak da je stariji od dvojice humanista na Šolti zapravo uživao u ladanjskom životu, pišući i sređujući svoje rukopise. Važno mjesto u Fiskovićevoj argumentaciji jest onaj dio elegijske epistole u kojem Marulić poziva svoje splitske prijatelje da ga posjete, a on će ih zauzvrat počastiti objedom iz namirnica koje su nadohvat ruke. Fiskovićev je sud o Božićeviću nedvosmislen; nije riječ samo o nepouzdanom biografu nego je njegov falsifikat imao dalekosežne posljedice: “Sve te činjenice oživljuju Markov lik i uvjeravaju nas, da se on ni u starosti nije odrekao svjetovnih stvari, a kamoli bi to bio učinio u mladosti, kako je to htio da prikaže Božićević. On je kao *prvi* njegov životopisac raširio vijest, da se pjesnik u svojoj šezdesetoj godini bio povukao u samostan sv. Petra u Nečujmu na otoku Šolti i tu proboravio dvije godine, a *to su zatim prihvatili svi povjesničari književnosti i ostali, koji su o Marku pisali* (kurziv D.N.)”³

Fiskovićeva rasprava jedan je od najkrupnijih međaša suvremene Marulićeve filologije, rafinirana apologija napisana u vremenu koje za golem dio Marulićeve ostavštine nije imalo nikakva sluha. Obračunavajući se s predrasudama o Maruliću kao ograničenom kršćanskom didaktiku i moralizatoru, koje će još petnaest godina potom biti dovoljno prodorne da nađu mjesto u nacionalnoj enciklopediji,⁴ Fisković je očigledno držao da se najdjelotvornija obrana može zasnovati na onim epizodama Marulićeve biografije u kojima se jasno zrcali interes za ovostranost. U toj želji da se pokaže kako Marulić prolazi i na najstrožem burckhardtovskom testu renesansne normalnosti njihalo je prejako gurnuto u suprotnom smjeru. Konačni

¹ »Prilog Životopisu Marka Marulića Pečenića«, *Republika* 6, 1950, br. 4, str. 186-204; poslije objavljeno i u *Baština starih hrvatskih pisaca*, Split, 1978 (= C. Fisković, o.c.), str. 64-87.

² M. Marković, »Poetae Latini Dalmatae inediti«, *Živa antika* 2 (1952), br. 2, str. 289-309; pretisnuto i u njegovu izdanju *Davidijade*, Merida, 1957, str. 267-270.

³ C. F i s k o v i ć, o.c., str. 73.

⁴ Usp. *Enciklopedija Jugoslavije* sv. 6, Zagreb, 1965, str. 33.

je učinak bio više nego ljekovit, ali je hermeneutički obrat imao i svoje žrtve: jedna od njih bio je i Natalis.

Danas pouzdano znamo da krivica — ili zasluga — za stvaranje slike o Maruliću kao isposniku ipak ne pripada Božićeviću. U Božićevićevu se životopisu samo prenosi *communis opinio* koja je prethodno već bila pismeno fiksirana, izvan Splita, izvan bliskoga prijateljskoga kruga i — što je najvažnije — još za Marulićeva života. No kako je optužba o posmrtnoj laski i hagiografskoj stilizaciji tek jedan od nesporazuma koji proistječu iz nerazumijevanja žanrovske tradicije, bit će korisno da se nakratko pozabavimo izabranim generičkim modelom.

Istraživači koji su se dosada bavili Natalisovim tekstom nisu pokušavali detaljnije odrediti njezinu neposrednu namjenu niti su posvećivali osobitu pozornost adresatima koji se spominju u prvom poglavlju. Božićević, naime, u samom početku biografije u nekoliko navrata nedvosmisleno pokazuje kako očekuje da će njegova *vita* biti objavljena. Pri tome očigledno ne računa sa samostalnom knjižicom nego vjeruje da će njegov životopis biti uvršten u buduća izdanja Marulićevih djela: *Marulianam igitur vitam quam diucius a me efflagitaveras licet brevissimo folio coarctatam in amplissima tamen volumina ac numerosa exempla curriculo egresuram*.⁵ Da je publika na koju on pišući misli međunarodna, svjedoči četvrto poglavlje životopisa, u kojem se zatječe digresija o Dioklecijanovoj palači, koja se doimlje kao izvadak iz turističkoga prospekta *ante litteram*. To zacijelo nije tekst namijenjen za domaće uši i Marković je imao pravo kad ga je proglasio za “nepovezani ekskurs”, jedino što nije pokušao dokučiti zašto se u inače koherentnoj priči uopće zatječe takav umetak.⁶

Drugi je važan detalj imenska građa u prvom poglavlju. Adresat je biografije *praestantissimus Petrus Lucharus*, Petar Lukar (Lukarević). *Luc(h)arus (de Lucaris)* latinizirano je prezime splitskih Srića,⁷ pa se tako ispostavlja da je riječ o čovjeku koji je u marulologiji dobro poznat kao Petre Sričić, čijom je *pomnjom i nastojan'jem* tiskana ‘*Judita*’ u *Bnecih* 1521. No uz Lukara/Sričića, koji se na kraju predgovora upravo zbog tih posredničkih zasluga naziva *M. Maruli nostri etiam defuncti observator unicus*, kao pravi naručitelj biografije u četiri se navrata apostrofira i stanoviti *Franciscus Julianus*. Za sada se gotovo ništa pouzdanije ne može reći o tom čovjeku: u *Dizionario biografico degli Italiani* još nije na redu njegovo slovo, u *Indice biografico Italiano* nijedan *Giuliani*, *Juliani* ili *Zuliani* toga vlastitoga imena ne odgovara kronološki. Nema, međutim, sumnje da je riječ o istoj osobi koja nam je poznata kao pisac pogovora u izdanju *Evandelistara* iz 1516. i *Parabola* iz 1517. Od tih dvaju tekstova važniji je prvi; on se ne nalazi u *Opera omnia*, stoga nije naodmet podsjetiti na nj u nešto opsežnijem citatu:

⁵ M. Marković, *o.c.*, str. 291.

⁶ M. Marković, *o.c.*, str. 296.

⁷ Usp. M.-N. Kuzmanić, *Splitski plemići, prezime i etnos*, Split, 1998, str. 26-29.

Franciscus Iulianus Venetus lectori felicitatem

(....)

Quid igitur Marci Maruli singularis uiri laudibus par referemus? Cuius uigilię cęterorum labores adeo superant, ut quanto illi cęteris pręstiterunt, tanto hic ipsis pręstantior iudicetur, qui tanquam lucidum sydus hac nostra ętate enituit, qui non solum sibi natus, immo ad communem omnium utilitatatem nullis sudoribus parcit, ut hominibus auxilio sit. Viuit, ut nos uiuere faciat; laborat, ut quietem inueniamus, ut, inquam, bene beateque uiuendo (prout ipse prę cęteris docet) cęlorum sedes sortiti beati ęuo sempiterno fruamur, nosque etiam in diuorum numerum relatos mortales ipsi ceu lumina colant. Quid hoc maius excogitari potest? Spreuit diuitias, spreuit honores, ab is in quibus summum bonum mortales collocant, se penitus abdicauit. Quid cętera commemorem, cum paruula admodum sępius inclusus cella, inter sylvestres arbores, feris tantum comitatus uitam degat, ut his curis alienus nobis prosit? Scriptis semper uacat, quę salutem uniuerso orbi terrarum afferant, his se penitus addixit. Quid hoc uiro, immo diuino spiritu sanctius, quid beatius, qui in carne pręter carnem uiuens cęlestem uitam in terris agit?

Riječ je o tekstu za koji je *terminus post quem non* svibanj 1516., no poznavajući tadašnje tiskarske prilike, pogotovu kad je riječ o opsežnom djelu kakav je *Evandelistar*, sigurno je da je morao nastati najmanje nekoliko mjeseci, ako ne i koju godinu prije. Pod Mlečaninovima perom Marulićeva pohvala doseže gotovo mitske razmjere: on je prezreo bogatstva i časti, živi u majušnoj ćeliji, okružen šumskim drvećem i zvijerima; živi u tijelu mimo tijela, provodeći na zemlji nebeski život.⁸ U ovoj prilici nije nužno propitivati odakle Giulianiju (Zulianiju) poticaj za jeronimovsku predodžbu o Maruliću niti je, dakako, potrebno upozoravati na hiperboličnost njegova portreta. Činjenica je da je taj tekst tri godine potom (1519) ponovno otisnut u baselskom izdanju *Evandelistara*. Dakle najmanje dvaput za Marulićeva života njegova je publika, i to internacionalna, o njemu morala čitati kao o živom svecu. Zaključak je nedvosmislen: što god mu se drugo može upisati u grijeh, Božićevića je nemoguće optužiti da je prvi pokrenuo lavinu neutemeljenih biografskih konstrukcija.

2.

Što nam Božićević otkriva kao Marulićev korespondent?

Da se prisjetimo: u Božićevićevoj zbirci zatječemo tri poslanice upućene Maruliću (XI, LIII, LVII), s ukupno 158 stihova (18+74+66).⁹ Još su četiri sastavka

⁸ Na dijelove Giulianijeva svjedočanstva uzgred je, u drukčijem kontekstu, još prije četvrt stoljeća upozorio Bono VI. Lekić. Lekićevi navodi ostali su u stručnoj literaturi uglavnom bez odjeka, možda i zbog povišene polemičnosti, premda njegova analiza Marulićeve šoltanske epizode i danas zasluđuje pozornost (»Život i djelo Marka Marulića«, *Dobri pastir* 24, 1974, br. 1-4, str. 147-191 (str. 150-151; 154-155)).

⁹ Božićevićevi stihovi navode se prema izdanju M. M a r k o v i ć a, *Pesme Franja Božićevića Natalisa*. Prir. M. Marković, Beograd 1958 (= Božićević, *o.c.*).

Franciscus Julianius Venetus lectori felicitatem.

Nond sane me latet multos | vt humano generi optularentur | et nomen si-
 bi ex hoc pararent | multa ingenij sui monimenta reliquisse | Cum enim alia
 veritate deficiant | sola literarum monumenta et eterna sunt | et mortalium res
 eternitati comendant. Nihil sane eque humanum est | q̄ alteri prodesse. Quomo-
 do enim melius cuius coetus publice | priuatimq; nisi ab homine adiuuentur? Nu-
 iuscemodi igitur viris de humano genere benemeritis templa dicata | arę ere-
 ctę | statuę consecratę fuere. Quid igitur Marci Maruli singularis viri laudibus
 par referemus? Cuius vigilę ceterorum labores a deo superant | vt quanto illi ce-
 teris prestiterunt | tanto hic iphis prestantior iudicetur. qui tāq; lucidus fidus hac
 nostra etate enstuit. qui non solum sibi natus | immo ad communem omnium vti-
 litatem nullis suadibus parcat | vt hominibus auxilio sit. vult: vt nos viuere faciat.
 laborare: quietem inueniamus. vt inq; bene | beateq; viuendo (prouit ipse pre-
 ceteris docet) celorum sedes sortiti | beati quo sempiterno fruamur. nosq; etiam
 in diuorum numerum relatos mortales ipsi ceu numina colant. Quid hoc ma-
 ius excogitari potest? Spreuit diuitias. Spreuit honores. ab se | in qbus summum
 bonū mortales collocant | se penitus abdicauit. Quid cetera comemorę: cum par-
 uula admodum | sepius inclusus cella inter syluestres arbores | feris tantum com-
 mitatus vitā degat. vt his curis alienus nobis p̄sit? Scriptis semp vacat | que salu-
 tē vniuerso terrarū orbi afferant. his se penitus addixit. Quid hoc viro | immo diui-
 no spiritu sanctius | quid beatius | q in carne preter carnē viuēs celestē vitam in terris
 agit? Quis itaq; tā assiduā eius in scribendo curam nō admiretur | pretermittit cum
 plurimā ab eo volumina tā perfecta sint? Adde scribendū facilitatē. Sermonie ele-
 gantia | q; q; verborū pondere. | sententiarūq; grauitate nulli cōcedit. Interdū tñ se-
 dati amnis more labitur | modo paulum assurgens sine vllis salebibus quasi torrens
 pro rei qualitate decurrit incitator. Acerrime vitā insectatur. Taceo multiplicē li-
 terarū cognitionē | vt verū elegantiore stilo | an doctrina magis valeat nō facile pos-
 sis diiudicari. Donauit itaq; nos diuino hoc opusculo | vt alias alia | cui Euāgelista-
 riū nomē indidit. ex int̄mis sacre Theologie fontibus | abditaq; vtriusq; Instru-
 menti lectione haustū. Totā t̄peritā morālē Philosophiā cōplectit. Cuius vsuina
 cōsilia si exquęda curabimus | in diuorū qdē coetu gaudebimus. Quo igitur ma-
 iori munere donari potuimus? Quare quātū ipsi debeamus | q; verbis qucat cō-
 sequi? Comēdauit hoc saluiferū opus Franciscō lucensi Sacerdoti integerrimo:
 (Cui enim aptius diuina comēdari possunt | q̄ illi | q quotidiē diuina attrētat?) Qui
 vt bonos | et doctos viros colit | et ab eis colitur | (Simile. n. simili veteri puerbio
 facillime hęret.) ita illoꝝ opera vt q̄ emēdatissima excudant | vebemēter laborat.
 Legisti itaq; opus a viro et doctissimo | et optimo elucubrātum. a Sacerdote vero
 rarissimo diligēte assime excusum. Tu igit nocturna versato manu | versato diurna:
 cū tñ vtilitatis ex huius lectōe capturus sis. Bene vale et Deū Opt. Max. depre-
 care | vt Marulo nō vltiores ānos largiatur | ipsūq; feliciorē reddat. Expectato
 interim opus eius dē Maruli de Imitatiōe Christi | cōplura q; opuscula Christianę
 pietatis cultori fructuosissima. Iterum Vale.

izravno ili neizravno posvećena Maruliću: poznata pohvala *Davidijadi* (LXIII: 6 stihova), obraćanje kiparu koji se uzalud trudi portretirati Marulića (LV: 16), te dva epitafa (LXX: 6; LXXI: 8). Napokon, tu su još i tuđi epitafi Maruliću (braće Martinić, braće Alberti, J. Papalića) te pjesma nepoznata autora *De Marulo*: dakle, gotovo 250 stihova u Božićevićevoj zbirci zanimljivo je za Marulićevu filologiju.

U tom segmentu Božićevićeve ostavštine najviše pozornosti, tekstološke i interpretativne, privukao je epigram u pohvalu *Davidijade*, koji je prvo loše pročitao (V. Milić), pa takav bez provjere objavljen i preveden u jubilarnom Akademijinu zborniku; ne zavrivajući u Božićevićev rukopis epigram je pokušao emendirati N. Majnarić, da bi se ta nesretna epizoda domaće filologije okončala kratkom bilješkom M. Markovića o tome što zapravo u rukopisu stoji.¹⁰ U cijeloj raspravi koja se s nešto više paleografske ozbiljnosti mogla izbjeći ostalo je neuočeno da Božićević u svojoj pohvali očigledno slijedi antički obrazac, prema kojem elegičar hvali prijatelja epičara, kao što Propercije najavljuje Eneidu (*Cedite Romani scriptores, cedite Grai: nescio quid maius nascitur Iliade: 2,34,65-66*). Razlika je međutim, i to bitna, u tome što Božićević o *Davidijadi* ne govori kao o djelu *in statu nascendi*: kad je epigram napisan, *Davidijada* je očigledno bila dovršena, a Božićević ju je, po svoj prilici, mogao i čitati.

To nam neizravno potvrđuje jedan stih iz njegove utješne poslanice u povodu smrti Marulićeva brata Valerija, koji je, kako znamo, umro 8. kolovoza 1520. Tješeci prijatelja Božićević poseže za naoko banalnom tvrdnjom o smjeni tuge i radosti u čovjekovu životu:

*Quam miserum est mortale genus fluitansque caducum,
ut rosa florigero languet adempta iugo.
Nosti quam subito mutantur gaudia luctu...* (LVI, 13-15)

No koliko god konzolacijski argument upotrijebljen u posljednjem stihu ne djeluje nimalo originalno, jezično ruho u koje je zaodjenut više je nego zanimljivo. Riječ je o jasnom odjeku jednoga stiha u *Davidijadi*:

O quam festino turbantur gaudia luctu! (Dav. 6,354)

¹⁰ V. Milić, *Prigodom proslave četiristogodišnjice hrvatskog umjetnog pjesništva začetnikom vlastelinom Markom Marulom 1501-1901*, Split 1901 (21902); *Zbornik Marka Marulića 1450-1950*. Ur. J. Badalić i N. Majnarić, Zagreb 1950, str. 26-27; N. Majnarić, »Istrica Thebais«, *Živa antika* 1, 1951, br. 1, str. 25-28; M. Marković, »Istrica Thebais«, *Živa antika* 3, 1953, br. 1-2, str. 268-269. Emendacija *Istrica > cyclica* ne vodi računa ni o raspodjeli obavijesti u latinskom pripovjednom elegijskom distihu, u kojem pentametar redovno samo "razrađuje" ono što je najavljeno u heksametru, ne pita se o tome kako bi Natalis u prvoj četvrtini 16. stoljeća mogao poznavati takvo apartno djelo, od kojega je sačuvano ukupno dvadesetak stihova, niti objašnjava zašto bi ta krotina u Natalisovim očima imala vrijednost vrhunskoga epskog uzora. U tom je smislu taj ispravak — doduše, *ex negativo* — važan metodički poučak za Marulićevu filologiju.

Da u ovom slučaju treba pretpostaviti upravo ovakvu, izravnu posudbu, uvjerava nas jalova potraga za mogućim zajedničkim izvorima. Naime, u cjelini rimske poezije za ovakvu klauzulu postoje samo dvije potvrde, obje u autora koji su daleko od kanonske pozicije, jedna u Klaudijana, druga u Drakoncija.¹¹ Kako se odmah zapaža, ni u jednom slučaju prethodni dio stiha sintaktički ne nalikuje stihu kakav nalazimo kod Marulića i Božičevića, a za *quam* u prvome dijelu heksametra nema apsolutno nikakve potvrde. Marulić je — svjesno ili nesvjesno — svoje verzifikacijsko rješenje preuzeo od kasnoantičkoga kršćanskoga epičara: Božičević je — prije svjesno nego nesvjesno, dokazujući se kao savjestan čitač — prihvatio formulaciju svojega prijatelja i pjesničkoga uzora.¹²

Da je *Davidijada* 1520. još vrlo svjež a i u sjećanju njezina tvorca, govori nam nekoliko mjesta iz Marulićeva odgovora (LVII):

<i>Angebant, Francisce, mei me funera fratris,</i> <i>Nulla quies lacrimis nec modus ullus erat.</i> <i>Omnibus ex illis fuit hic carissimus unus,</i> <i>Quae quandoque¹³ animo grata fuere meo.</i> <i>Non sic ipse suum dilexit¹⁴ Castora Pollux</i>	5
.....	
<i>Aprici colles et consita vitibus arva¹⁵</i> <i>Vina cadis nostris vix capienda dabant.</i>	13
<i>Quaeque aderant¹⁶ nobis, procul effugere Camenae</i> <i>Deseruitque meam Pegasis unda sitim.</i> <i>Denique pressus ego tantorum mille laborum,</i> <i>Optabam vitae fila suprema¹⁷ meae.</i>	20

Ovo nije prigoda koja bi dopuštala izdašniji komentar istaknutih mjesta, no ipak valja upozoriti da sintagme *consita vitibus arva* i *fila suprema* nemaju nikakve antičke potvrde, pa je njihova dokazna vrijednost izvan svake sumnje.

¹¹ *Liur et ingesto turbavit gaudia luctu*: Claud., *Carm.* 22, 32; *publica funereo turbantur gaudia luctu*: Drac. *Laudes Dei* 3,378.

¹² O važnosti Drakoncijeve lektire za Marulićev ep govorio sam na skupu *Marco Marulić, poeta croato e umanista cattolico: una proposta per l'Europa del terzo millennio*, održanom u Rimu potkraj studenoga 1998; cjelovit tekst (*La 'Davidjade' di Marulić e gli epici protomedievali latini*) imao bi biti objavljen u *Colloquia Maruliana* IX.

¹³ Cf. Dav. 9,287: *Quae quandoque suos habitantes corporis artus.*

¹⁴ Cf. Dav. 3,196-197: *Non sic Argolicum Pylades dilexit Orestem, / Castora non Pollux...*

¹⁵ Cf. Dav. 3,399: *Arboribusque dabit uel consita vitibus arua.*

¹⁶ Cf. Dav. 11,133: *Quique aderant natu maiores illa probabant.*

¹⁷ Cf. Dav. 1,233: *Fila suprema lyrae nunc haec, nunc illa premebat.*

Analiza Božičevićeve zbirke tako nas prirodno dovodi u područje nagomilanih problema Marulićeve kronologije. Potražimo li, na istom metodičkom tragu, autocitate i u poznatoj nečujamskoj poslanici (LIV), vidjet ćemo da nema nijednoga koji bi upućivao isključivo na *Davidijadu*. To će reći da za boravka na Šolti Marulić s velikom vjerojatnošću nije radio na *Davidijadi*, pa možda još ni započeo njezino pisanje.

Da bi nam taj podatak bio od neke koristi, morali bismo točno znati kad je Marulićeva starija poslanica napisana. Prema računici iz Božičevićeva životopisa Marulić bi na Šolti boravio otprilike od 1510. do 1512.¹⁸ Na tragu obuhvatne revizije Božičevićevih navoda kakva je uslijedila poslije Fiskovićeve studije Hrvoje Morović predložio je raniju dataciju, 1500., dovodeći otočku osamu u vezu s prijevodom Tome Kempenca.¹⁹ Takvo tumačenje prihvatio je u svojoj monografiji i Mirko Tomasović, sa stanovitom zadržkom i Cvito Fisković.²⁰ Možda nam paralelno čitanje Božičevićeva životopisa i njegove korespondencije s Marulićem može pomoći da taj datum nešto preciznije odredimo.

Kao što je poznato, i u Božičevićevu pozdravu (LIII: *Marco Marulo in Valle surda commoranti*) i u Marulićevu odgovoru (LIV: *Marci Maruli responsio*) spominju se neki zajednički prijatelji. Njihovom identifikacijom u nekoliko se navrata pozabavio Cvito Fisković.²¹ Jednoga od njih, koji se i u Božičevića i u Marulića zagonetno naziva samo *Barbarus*, identificirao je kao Hermolaja Barbara, gradskoga blagajnika i kaštelana.²² U svojoj argumentaciji Fisković se nije pozivao na Božičevićevu poslanicu, pa nije naodmet upozoriti da upravo ondje njegova teza dobiva ključnu potporu: naime, Božičević naziva Barbara “blagajnikom s neprimjerenim nadimkom”: *Barbarus haud aequo dictus cognomine quaestor* (LIII, 11). S druge strane, upravo iz podataka koje je Fisković prikupio doznajemo da je mletački plemić svoju dužnost predao Angelu Contariniju 1.VII. 1511. Nije vjerojatno da bi ga Božičević i poslije toga datuma nazivao po funkciji koju više nije obnašao; štoviše, upitno je da li je mletački patricij uopće nakon toga vremena boravio u Splitu. Obje su poslanice dakle morale nastati prije srpnja 1511. No što je s gornjom granicom njihova nastanka?

¹⁸ M. M a r k o v i ć, *o.c.* str., 294: *quietioris vitae gratia pene iam sexagenarius ad insulam Sutrium ... se contulerat: ibi ... per biennium moratus ...* (c. IV)

¹⁹ H. M o r o v i ć, »Marulićev prijevod glasovitog srednjovjekovnog djela *De imitatione Christi*«, *Čakavska rič* 2, 1972, br. 1, str. 155-193 (str. 187).

²⁰ M. T o m a s o v i ć, *Marko Marulić Marul*, Zagreb 1989, npr. str. 11, str. 82; C. Fisković, »Marulić, Balistrilići i Meštrović u Nečujmu«, *Colloquia Maruliana* III, 1995, str. 129-137 (str. 129) (= C. Fisković, *o.c.*).

²¹ Usp. radove navedene u bilj. 1 i 20; »Pjesma o Marku Maruliću Pečeniću«, *Hrvatsko kolo* 3, 1950, br. 2, str. 263-267 (poslije i u: C. Fisković, *o.c.*, str. 88-92); »Šest Marulićevih prijatelja«, *Colloquia Maruliana* V, 1996, str. 113-128 (=C. Fisković, *o.c.*).

²² Usp. C. F i s k o v i ć, *o.c.*, str. 87, bilj. 100 i *o.c.*, str. 125-126.

U središnjem dijelu svoje elegije-pisma Božićević podrobno govori o teškoj atmosferi u gradu koji je izvana pritisnut Turcima, a iznutra ga razdiru građanske nesuglasice, zaključujući sumorno: *prospicis arma foris, prospicis arma domi* (LIII, 66). Iako taj pentametar naoko uravnoteženo sumira razloge Božićevićeva nezadovoljstva, stihovi koji mu prethode jasno pokazuju da pjesnika unutarnja nesloga kudikamo više muči nego *malum externum*, štoviše, da u njoj nalazi krupniji povod za zabrinutost (*Maiora sed intus/ Bella tument ...*: 51-52). Teško je vjerovati da bi takav zaključak mogao biti izrečen u godinama kad je Tursko-mletački rat bio u punom jeku (1499-1503), a još je teže pretpostaviti da bi sugrađani i prijatelji Marulićevo izbivanje iz rodnoga grada za vrijeme rata prihvatili kao *otium cum dignitate*. Stoga i stihove u kojima se opisuje *Turcicus horror* (40-48) valja shvatiti kao ogorčeni komentar čovjeka koji uočava da mir postoji samo na papiru, a nikako kao iskaz svjedoka koji registrira strahote u dobro poznatome, obostrano deklariranome ratu. S druge strane, odsječak posvećen unutarsplitskom razdoru, ne samo zornošću i brojnošću primjera, nego i time što je više nego dvostruko duži (49-66), vrlo uvjerljivo sugerira da je riječ o snažnom političkom trenju koje je kulminiralo konstituiranjem Vijeća zajednice građana i puka (*Consilium Universitatis Civium et Popularium*) 18.VI.1512.²³

Takva interpretacija na nov način osvjetljava i podatak iz Božićevićeva životopisa. Kao što smo vidjeli, Božićević tvrdi da je Marulić na Šoltu došao *pene sexagenarius*, to bi značilo prije 1510. S obzirom na spomenuti dokument o Hermolaju Barbaru, u ovom se trenutku čini najplauzibilnijim Marulićevo izbivanje iz rodnoga grada datirati u razdoblje 1509-1511. No to nije i jedina datacija pri kojoj nam razmjena pjesničkih poslanica može pomoći. Iz dvaju Božićevićevih distiha proizlazi da je u tom trenutku već bio dogotovljen prijevod Petrarkine kancone *Vergine bella*, koju je Marulić poslao "Jerolimu" (očito Papaliću, vidi niže); oduševljeni prijatelj uglazbio je prijevod i posvuda ga pjevao:

*Carmen ubi accepit factum de Virgine Sancta,
Hieronymus de te, Marule, mira canit.
Hoc sonat ad citharam; laudat per compita, stringit
Pectoribus; grates hoc tibi semper agit.* (LIII, 23-26)

Te tvrdnje savršeno dopunjava prozna Marulićeva poslanica koja u mletačkom izdanju *Evandelistara* prethodi prepjevu *Ad Virginem beatam (M. Marulus Hieronymo Papali Salutem*, f. 148). Prevodilac je očigledno računao s tim da će prijatelj uglazbiti njegove stihove: *Accipe igitur a me munusculum quod promiseram ... etsi cythara tua, qua cum Musis possis contendere minus fortasse dignum, at tamen ab amicitia nostra non alienum*. Cijeli ostatak pisma varira taj

²³ Usp. G. Novak, »Split u Marulićevo doba«, u: *Zbornik Marka Marulića 1450-1950*. Ur. J. Badalić i N. Majnarić, Zagreb 1950, str. 31-123 (str. 81).

motiv, koji vrhunac doseže u posljednjim recima, gdje se prijatelj proglašava nadarenijim od jedanaestorice poimence navedenih antičkih glazbenika. Izvod je jasan: prijevod koji čitamo u *Evandelistaru* iz 1516. dovršen je najmanje pet godina prije, najkasnije 1511.

Analizirajući završetak Marulićeva odgovora Fisković je u svojoj studiji identificirao još četvoricu zajedničkih prijatelja: Jerolima Papalića, Alviza Papalića, Nikolu Albertija i Marina Domića. Ako te zaključke, dobivene slušanjem samo drugoga glasa u dijalogu, supostavimo imenima iz početnoga dijela Božićevićeve poslanice, vidjet ćemo da za prvu dvojicu nema nikakva spora. No što se Nikole tiče, Božićevićev je tekst nedvosmislen: posrijedi nije Nikola Alberti nego Nikola Petraka, koji se, štoviše, i piše kao u životopisu, dakle *Petrarcha*.²⁴

Nicoleon sine te Petrarcha nec incubat aris,

Ut prius: oranti tu sibi in ore sonas.

(21-22)

Fisković je još 1950. u jednom od svojih priloga razmatrao takvu identifikaciju i eksplicitno ju odbio, pozivajući se na arhivsku građu prema kojoj se Nikola Petraka u veljači 1478. spominje kao mrtav.²⁵ No pokojnik o kojem je riječ po svoj prilici stric istoimenoga Marulićeva prijatelja.²⁶

Kad je o posljednjem članu prijateljskoga kruga riječ, Božićevićeva poslanica ne nudi tako jasna uporišta. Ipak, na stanovit oprez nuka glasgowski kodeks, u kojem je Marulić neočekivanom žestinom posmrtno napao pučkoga prvaka Stjepana Capogrosso.²⁷ Riječ je o Domićevu bliskom suradniku, koji je na izborima za spomenuto Vijeće građana i pučana dobio isti, najveći broj glasova, postavši zajedno s njim jedan od četiriju prokuratora, a potom je zajedno s njim bio u progonstvu.²⁸ Marulićev invektivni epitaf teško je očitati kao isključiv izraz osobne nesnošljivosti: pohlepni plebejac Capogrosso u njegovim je stihovima postumno predstavljen i kao "klasni" neprijatelj. No veći razlog za suzdržanost nudi Božićevićeva biografija. U njoj se među Marulićevim prijateljima spominje i jedan Marin, i to jedan jedini: *Marinus Cuteus*.²⁹ Trebalo bi prvo vidjeti što je sporno s tim navodom, pa da se tek potom, kao *lectio difficilior*, brani *Marinus Domitius*.

²⁴ Za razliku od izdanja Božićevićevih stihova, u izdanju životopisa Marković je to ime nepotrebno emendirao u *Petracha* (usp. Marković, *o.c.*, str., 295 /C. VI/).

²⁵ Usp. C. Fisković, *o.c.*, str. 91, bilj. 1.

²⁶ Usp. M.-N. Kuzmanić, *o.c.*, str. 67.

²⁷ Usp. D. Novaković, »Dva nepoznata Marulićeva rukopisa u Velikoj Britaniji: Ms. Add. A. 25 u Oxfordskoj Bodleiani i Hunter 334 u Sveučilišnoj knjižnici u Glasgowu«, *Colloquia Maruliana* VI, 1997, (=Marulić, *Epigrammata*) str. 5-80, (str. 42).

²⁸ Usp. G. Novak, *o.c.*, str. 82.

²⁹ M. Marković, *o.c.*, str. 295 (C. VI).

Božićevićeva epistola otvara i neka druga, vrlo osjetljiva pitanja. U njezinu prvom distihu odsutni se prijatelj oslovljava ovako:

*Cultor et antistes Surdae, celeberrime, vallis,
Marule, perpetui regis amator, ave!* (1-2)

Božićević se za početak svoje poslanice poslužio formulom koju je našao u Ovidijevim *Žalobnicama*, u prvom retku pjesme upućene nepoznatom prijatelju (*Cultor et antistes doctorum sancte uirorum, / quid facis ingenio semper amice meo?*: Trist. 3,14,1-2). Ta učena posudba na prvi pogled ima samo funkciju pravovremenoga žanrovskoga signala. No u ponovljenom čitanju ovidijevska inicijalna sintagma počinje gubiti svoju prvobitnu nevinu jednoznačnost. Treća riječ početnoga heksametra i u poganskome je i u kršćanskome latinitetu najtješnje vezana uz religijsku sferu: *antistes* je za Rimljane “predstojnik hrama” ili “svetišta”, pa potom “vrhovni svećenik”; za kršćane “poglavar”, “svećenik” ili “biskup”. U Ovidijevu citatu upotrijebljena je očigledno u izvankulturnom značenju, “čelnik”, “prvak”. No Božićević drugim dijelom distiha jasno upućuje na kontekst u kojem želi da se shvati vokativ “antistes”, a potom i “cultor”: Marulić je oslovljen kao “štovatelj Vječnoga Kralja”, dakle kao vjernik. Riječ je o postupku za koji postoje brojne potvrde ne samo u suvremenom humanističkom pjesništvu, nego u cjelini kršćanske književnosti: u neočekivanom obratu pokazuje se kako doslovno preuzet poganski izraz može pokriti nov, kršćanski sadržaj. Da se treba prikloniti upravo takvoj interpretaciji, potvrđuje nam i provjera *ex negativo*: kakav bi “prvak” ili “čelnik” slabo napućena Nečujma mogao biti Marulić?

Naravno, to što oznake “cultor” i “antistes” valja shvatiti u onom istom religijskom kontekstu na koji nedvosmisleno upućuje “perpetui regis amator”, ne znači da se na taj način ponovno otvara stara rasprava o nečujamskom samostanu. “Antistes” zacijelo nije upotrijebljeno s terminološkom strogošću, ali je isto tako jasno da se vokativima u prvom stihu cilja na Marulićevu vjerničku zaokupljenost, na njegovo prednjačenje u pobožnosti. Napokon, onako kako Božićević Marulića doživljava na početku poslanice, tako ga doživljava i na kraju: kao čovjeka koji svoju povučenost koristi za više ciljeve, koji zahvaljujući svojoj neporočnosti s pravom očekuje nagradu vječnoga života, čija nepokolebljiva vjera odolijeva svim ovozemaljskim iskušenjima (67-72). Te osobine čine ga idealnim zagovornikom, koji će pomoći prijatelju tako što će ga spomenuti u svojim molitvama i time ishoditi da se i Krist smiluje na nj (73-74). Sve upućuje na to da Božićevića valja osloboditi još jednoga prigovora, naime da je Marulića svecem učinio posmrtno: on ga je takvim držao još za života.

Jedan od krunskih dokaza za tvrdnju da Šolta nije bila mjesto Marulićeva odreknuća od svijeta jest deset distiha iz njegova odgovora u kojima se opisuju jelovnik moguće gozbe, ako se prijatelji dogovore i navrate do njega (LIV, 21-40).³⁰ Doista, ponuda djeluje zamamno, od predjela do deserta, a osobito je

³⁰ Usp. npr. C. F i s k o v i ć, *o.c.*, str. 77.

impresivan katalog riba, koji počinje šaragom a završava lubinom (36). No koliko god takav *menu* izazivao zazubice u čitaoca druge polovice dvadesetoga stoljeća, kojemu je prirodna hrana sinonim za skupoću i nedostupnost, kontekst Marulićeve poslanice bjelodano sugerira da je riječ o vrlo skromnom gošćenju. U to nas već zarana žele uvjeriti antički egzempli, i afirmativni (Gaj Atilije Regul Seran, Manije Kurije Dentat) i negativni (Marko Antonije, Lukul). Potom se izriječom kaže da će na stol doći *nostris ruris opes* (34), dakle samo ono što je “domaće” i pri ruci. Ta najava jasan je znak u kakav niz tekstova treba svrstati Marulićevu pozivnicu. Antička književnost poznaje mnoge varijacije na temu gozbe koju priprema siromašan, ali gostoljubiv domaćin. Na primjer, u svojega omiljeloga Marcijala Marulić je mogao naći barem tri epigrama u kojima se uzvanicima ne nudi bogzna što, ali se nudi od srca (5,78; 10,48; 11,52). Isti motiv zatječemo i kod Marcijalova prijatelja Juvenala (11,56 i d.), u prethodnom stoljeću kod Katula (13) ili Horacija (*Carm.* 1,20; *Ep.* 1,5). U grčkoj književnosti jedan od najpoznatijih primjera jest Filodemov poziv Luciju Korneliju Pizonu na proslavu Epikurova rođendana (*A.P.* 11,44). Gotovo u svim tim slučajevima pozivatelj obećava da će manjkavu gastronomsku ponudu nadoknaditi vedrom prijateljskom atmosferom. Upravo to zbiva se i u Marulićevu odgovoru Božičeviću i drugovima. U njemu pošiljalac otkriva nadmoćan uvid u sudbinu motiva unutar različitih antičkih žanrova, ali pri tome nipošto ne demantira vlastito učenje o umjerenosti u jelu i piću. Šoltanska poslanica Božičeviću sigurno nije dokaz Marulićeva asketizma, ali se jednako tako ne može tumačiti kao *daydream* pritajenoga sladokusca.

3.

Napokon, Božičević kao pjesnik na istom poslu, kao *aemulus*. Po naravi novolatinskoga pjesništva, golem dio pjesnikovih obveza prigodnoga je karaktera. U različitim okolnostima zajednica očekuje njegov glas; brojne zgode, vesele i žalosne, svojom značajnošću zahtijevaju da budu zabilježene na jeziku koji osigurava trajnu uspomenu na njih. Nakon otkrića glasgowskoga kodeksa pouzdano znamo da su se Marulić i Božičević ponekad susretali na istomu poslu, upućujući pjesme istim uglednicima (npr. Domenicu Malipieru, Zuan Battisti da Molino³¹) ili komemorirajući iste događaje u životu zajednice. Takav je, primjerice, epitaf Jerolimu Srići *alias* Lukariću, bratu Petrovu:³²

³¹ Usp. Marulićeva *Epigrammata* 29 : Božičević XXVIII-XXX; *Epigrammata* 1: Božičević XVIII.

³² Usp. M.-N. Kuzmanić, *o.c.*, str. 29. Božičević je inače napisao epitaf i trećemu bratu, Ludoviku, koji je stradao u brodolomu (Božičević, XVI), a Marulić spominje oca Franu kao vrsnoga plesača (*Epigrammata* 52).

16. Epitaphium Hieronymi de Lucaris Spalatensis

*Hieronymus tegor hic Lucarę gentis alumnus,
 Messe quaterdena iussus obire diem.
 Quid fortuna decens, quid florida profuit etas?
 Quid mihi diuitię nobilitasque domus?
 Quidue pii fratres, uel quid fidissima coniunx, 5
 Aut quid multorum sepe probatus amor?
 Nulli mors parcit, rapit omnes, omnibus illa
 Iniicit armatas impietate manus.
 Flere tamen nostros prohibet sors altera casus
 Quę dedit amissis commoda plura bonis. 10
 Nam mea me uirtus superas euexit ad arces
 Illic ut uita iam meliore fruar.
 Dilige uirtutem quisquis cupis esse beatus:
 Mors super hanc solam non habet arbitrium.*

(Marulić, *Epigrammata* 16)

Božićevićev je epitaf nešto kraći:

LXVIII: Epitaphium Hieronymi Srichiae

*Hieronymus iacet hic, fausto cognomine dives;
 Re tamen innumeris ditior atque bonis.
 Pulcher erat, pulchra gaudebat coniuge, felix;
 Vestibus, argento, nobilitate potens.
 Candida lanificae versant sibi lustra puellae, 5
 Bis quatuor vita cum statuere modum.
 Proh scelus! invidit Lachesis felicibus annis
 Quae subito laetas turbat acerba vices!
 Prospera quisquis habes igitur confidere noli:
 Tempora saepe solent deteriora sequi. 10*

Nije teško uočiti da i jedan i drugi pjesnik vrlo dobro poznaju i žanrovski obrazac i vlastite javne obveze u ovakvoj tužnoj prilici. Marulićev epitaf jasno identificira pokojnika (*a*: 1), konstatira njegovu dob (*b*: 2), nabraja razloge zbog kojih je za života zasluživao hvalu (*c*: 3-6), podsjeća na neizbježnost smrti (*d*: 7-8), nudi utjehu (*e*: 9-12) i u zaključku poziva na krepostan život (*f*: 13-14). U Božićevića nalazimo sve elemente šesteročlane strukture, osim jednoga (utjehe), ali u ponešto izmijenjenom rasporedu (*a*, *c*, *b* ...). Promjena je uvjetovana time što je Božićević Jerolima nazvao pučkim oblikom prezimena (*fausto cognomine dives*: 1), očigledno zato da bi mu etimološka doskočica poslužila da odmah prijeđe na *laus defuncti*. Indikativno je da nijedan od pjesnika za oznaku pokojnikove

starosti (umro je kao četrdesetogodišnjak) ne rabi najjednostavnije rješenje, glavni broj *quadraginta*: u Marulića se broji po žetvama (četiri puta po deset), u Božićevića po lustrima (dvaput po četiri). To razmimoilaženje u finesama zanimljivo je upravo zato što se dešava na pozadini vrlo krupnih podudarnosti, koje se protežu i na razinu izraza. Primjerice, u obojice se zatječu ista, iznuđena prozodijska rješenja (usp. *Hieronymus*: –UU–, umjesto teško uklopljiva, ali mogućega: UU–UU); u obojice je završna pouka oblikovana uz pomoć formule *quisquis* + imperativ.

Pozornomu čitaocu nije promaknulo da među dvama epitafima postoji i jedna ozbiljna formalna razlika: u Božićevića govori spomenik, u Marulića pokojnik. Stoga je vrlo zanimljivo da u drugoj verziji epitafa koja se nalazi u Božićevićevoj zbirci Jerolim, baš kao u Marulića, progovara u prvom licu:

LXIX: Epitaphium eiusdem

<i>Fortunae titulum beatioris,</i>	
<i>Sculptum sarcophago superiore,</i>	
<i>Suspirans lege, nobilis viator:</i>	
<i>Srichiae Hieronymus columna gentis,</i>	
<i>Spes, flos, delitiae, decusque fulgor;</i>	5
<i>Dilectus domina potentiore,</i>	
<i>Hoc sum conditus quo vides sepulchro.</i>	
<i>Omnes ad numeros benignioris</i>	
<i>Vitae defuit nil mihi, fatebor,</i>	
<i>Praeterquam tetrici libido fati</i>	10
<i>Divulsum thalamo pudiciore</i>	
<i>Seiunxit, scelus oh! nimis maligna.</i>	
<i>Non morte opprimerer tenebricosa,</i>	
<i>Si mecum, Lodovica, nunc iaceres:</i>	
<i>Fida coniuge nil magis beatum est.</i>	15

Nije potrebno školovano filološko uho da bi se u tim hendekasilabima čuo odjek Marulićevih stihova — ali i razaznala jasna varijacija: Marulićev *Lucarę gentis alumnus* (1) postaje *Srichiae ... gentis ... columna* (4); pokojnikova supruga koja je u prvoj Božićevićevoj verziji bila apostrofirana samo zbog ljepote, sada se obilato hvali zbog svoje vjernosti (11-15), na tragu Marulićeva petoga stiha. Pri tome se Marulićev superlativ *fidissima coniunx* izriče kao zanijekani komparativ: *fida coniuge nil magis beatum est* i premješta na jaku poziciju na samom kraju epitafa.

Mnoge čvrste indicije pokazuju, dakle, da je Božićević pažljivo pratio pjesničku produkciju svojega starijega prijatelja i sugrađanina, češće sa željom da ga nasljeduje ili čak iskaže citatni *hommage*, rjeđe s namjerom da se emancipira od jakoga uzora. Ipak, da je riječ o odnosu koji ne bi trebalo podvrgavati previše

jednostavnim tumačenjima, upozorava nas nedavno pronađena zbirka Marulićevih epigrama. Tekst koji u glasgowskom kodeksu figurira kao Marulićeva poslanica Božićeviću, pod drugim naslovom zatječe se i u Božićevićevoj zbirci. Osim kozmetičke preinake u 7. stihu, riječ je o identičnim sastavcima:

137. *Ad Franciscum Natalem*

*Dum, Francisce, meum tollis super æthera nomen
Assiduo cantu carminibusque tuis,
Efficis ut comptę mirer dictata Camenę
Ipsaque Phoebea uerba sonanda lyra.
Cingent Aonię lauro tua tempora Musę 5
Teque colet pręsens posteriorque dies.
Hęc dico non ut laudem pro laude rependam,
Sed quia me semper dicere uera iuuat.
Hęc ego si taceam, taceant si denique cuncti,
Incipient siluę mutaęue saxa loqui. 10*

(Marulić, *Epigrammata* 137)(LXI) *Ad Franciscum Martiniachum*

*Dum, Francisce, meum tollis super æthera nomen
Assiduo cantu carminibusque tuis,
Efficis ut comptę mirer dictata Camenę
Ipsaque Phoebea uerba sonanda lyra.
Cingent Aoniae lauro tua tempora Musae 5
Teque colet praesens posteriorque dies.
Haec refero ut laudem tibi non pro laude rependam,
Sed quia me semper dicere uera iuuat.
Haec ego si taceam, taceant si denique cuncti,
Incipient siluae mutaęue saxa loqui. 10*

Kako je Božićević od adresata postao autorom, je li sam tuđu pjesmu potpisao svojim imenom i preusmjerio, zasada se pouzdano ne može odgovoriti. Božićevićeva je zbirka po svemu što znamo autograf, pa je nemoguće govoriti o pisarskom previdu u lemi. Goli plagijat nije vjerojatan, jer bi valjda i sam Martinčić kao član bliskoga kruga znao o čemu je riječ. Uostalom, varka bi imala smisla jedino za njegova života, a on je, kako zaključujemo upravo iz Božićevićeva epitafa (LXXIII), umro ubrzo poslije Marulića, za vrijeme kuge 1527. Napokon, pjesma je korektan, ali prosječan sastavak, pa je teško povjerovati da bi se i manje produktivan pjesnik od Božićevića htio okititi baš takvim tuđim perjem. Je li moguće da je upravo zbog te konvencionalnosti i neupadljivosti Božićević, sređujući u podmaklim godinama svoju pjesničku arhivu, nehotice pobrkao tuđe *responsales* i vlastite *missivae*?

Dok se god ne razriješi ta zagonetka, činjenica da se u Božićevićevu autografu nalazi jedan Marulićev sastavak bez naznake pravoga autorstva, štoviše, s naznakom lažnoga autorstva, daje nam povoda i za staloženu reviziju nekih drugih atribucija na relaciji Marulić — Božićević. Kao što smo mogli vidjeti na prethodnim stranicama, Marulić je najkasnije 1511. preveo na latinski Petrarkinu kanconu *Vergine bella, che di Sol vestita* i dao je tiskati na kraju *Evandelistara* (1516). Božićević je, kako se sa širokom suglasnošću vjeruje u nacionalnoj književnoj historiografiji, tu istu pjesmu prepjevao na hrvatski u dvostruko rimovanim dvanaestercima. Ključni je dokaz za to Kukuljevićev rkp. 777 (I b 121) u Arhivu HAZU, u kojem se kao autor spominje Frane Božićević. No prvih pet strofa iste pjesme nalazi se i u Lucićevu *Vartlu* (ff. 342-343v), a ondje je kao autor izrijekom

spomenut — Marulić, i to dvaput!³³ Matičevo objašnjenje kako je takva atribucija posljedica toga što je “prepisivač uopće znao, da je Marulić preveo tu kanconu, te ga je to zavelo da njemu pripiše i hrvatski prijevod”, prelako rješava komplicirano pitanje i u takvu se obliku teško može prihvatiti.³⁴ Vrlo je smjelo pretpostaviti da bi se u rukopisnoj tradiciji, već nakon četrdesetak godina, tako lako i bez traga zagubilo Božičevićevo ime i odmah potom bez ikakve zadržke supstituiralo imenom njegova starijega suvremenika, prijatelja i uzora. Sve da i jest tako, zašto se u *Vartlu* zatječe samo torzo, a ne cijela pjesma? Zašto taj fragment završava upravo metaforikom broda, kakva nam je dobro poznata s kraja *Judite* i *Davidijade*, a za koju nema baš nikakva uporišta u Petrarkinu izvorniku?³⁵ Na kraju, i bez toga niza sugestivnih pitanja, *variae lectiones* u Matičevu i Kolumbićevu kritičkom aparatu jasno pokazuju da tekstološki odnos dvaju rukopisa valja vrlo pomno proučiti.

Danas, kad znamo da je Marulić prevodio Petrarca na hrvatski,³⁶ i kad se nedvojbeno pokazalo da se pod Božičevićevim imenom — iz ovih ili onih razloga — krije barem jedan Marulićev latinski sastavak, imamo valjan povod da *Pisan aliti molitvu gospodina Frančiska Petrarke od Marije bogorodice pričiste* promotrimo s mnogo više strpljenja nego dosada. S jedne strane, njezin prvi dio (“kolinca” 1-5) treba usporediti s njezinom drugom polovicom (“kolinca” 6-11); s druge strane, cjelinu pjesme treba supostaviti cjelini Marulićevih hrvatskih stihova, autorskih i prijevodnih. To je posao traduktologa i povjesničara hrvatske verzifikacije, o njegovu ishodu ne bih htio nagađati: držim da je u ovoj prigodi bilo dovoljno podsjetiti na taj problem.

³³ Usp. Petar L u c i ć, *Vartal*. Prir. N. Kolumbić, Split 1990, str. 580-582 i 808.

³⁴ T. M a t i ć, »Božičevićev prijevod Petrarkine kancone *Vergine bella, che di Sol vestita*«, *Građa za povijest književnosti hrvatske* IX, 1920, str. 87-93 (str. 89).

³⁵ *Prez mornara mâ plav vrimenom zlim jidri./ čin' k portu da uprav, došad, surga sidri*, prema jednostavnom Petrarkinu: *E la mia torta via drizzi a buon fine*. Usp. N. Kolumbić, u: P. Lucić, *o.c.*, str. 750. Vrijedi upozoriti da se ista nemotivirana slikovnost broda, luke i oluje javlja i u Marulićevu latinskom prepjevu. Za Petrarkino: ... *al tuo nome e pensieri e 'ngegno e stile, / la lingua e 'l cor, le lagrime e i sospiri. / Scorgimi al miglior guado./ e prendi in grado i cangiati desiri*, Marulićev prepjev nudi: *Ingenium, linguam, calamum, suspiria, fletum./ Cor, curas omnes, Virgo, dicabo tibi./ Ergo magis tuta timidam statione carinam/ Siste, diu validis illa feritur aquis./ Et noua mutatae verso moderamine mentis / Vota videns placidis nutibus illa foue* (157-162).

³⁶ M. T o m a s o v i ć, »Marulićevi hrvatski prepjevi Petrarke«, *Colloquia Maruliana* VII, 1998, str. 37-46.

D a r k o N o v a k o v i ć

BOŽIČEVIĆ AND MARULIĆ: HAVE WE RELINQUISHED
AN IMPORTANT WITNESS TOO SOON?

Marulić's junior contemporary Frane Božičević (Franciscus Natalis, 1469–1542) is interesting for Marulić studies in several of his roles: (1) as the poet's biographer, (2) as his poetic correspondent and (3) as poet in his own right, who in the nature of things must in some literary matters have made contact with Marulić, as associate or rival.

(1) As Marulić's biographer, Natalis had the reputation of being a privileged interpreter right until the 1950s. The first doubt about his veracity was raised by Cvito Fisković in his classic discussion (Contribution to the Biography of Marko Marulić Pečenić, *Repubika* 6, 1950, no. 4, pp. 186-204). For Fisković, Božičević is an unreliable biographer, flattering a friend after his death, turning him into an ascetic and a saint. Contrasting Božičević's account with archival material, Fisković concluded that Marulić lived no life of isolation, but the kind of life that was usual for a Split patrician of his time, taking care of the goods of this world and taking part in public life. In his view, it is Božičević that is responsible for having created a false impression about Marulić, because he first spread the information that the poet withdrew prematurely to a monastery, his statement having been taken uncritically over by literary historians.

Nevertheless, the blame, or merit, for having created the image of Marulić as an ascetic does not lie with Božičević. In his biography, he simply transmits the *communis opinio* that had already become established in writing, outside Split, outside the close circle of friends and, what is most important, during Marulić's lifetime. In the afterword to *Evangelistarium* in 1516, Franciscus Iulianus Venetus describes Marulić as a living saint; he contemned riches and honour (*sprevit divitias, sprevit honores*), lived in a tiny cell, surrounded with forest trees and animals (*parvula admodum sepius inclusus cella, inter sylvestres arbores, feris tantum comitatus vitam degat*); he lived in the body in spite of the body carrying out the heavenly life on earth (*in carne præter carnem vivens cælestem vitam in terris agit*). He printed the same piece three years later (1519) in the Basle edition of the *Evangelistarium*. Twice during Marulić's life, then, his audience, and an international audience, must have read about him as a model of sanctity. The conclusion is unambiguous: whatever else can be set down to his disadvantage, Božičević cannot be accused of having set in motion the avalanche of unfounded biographical constructions.

(2) The Božičević-Marulić exchange of poetic epistles allows us the more easily to date precisely the poets stay on Šolta; various indications point to the 1509-1511 period. From the correspondence, we can indirectly conclude that Marulić's translation of the Petrarchan canzone *Vergine bella*, printed in a supplement to the Venetian edition of *Evangelistarium* in 1516, was finished at least five years earlier, that is, in

1511 at the latest. Božičević's verse unambiguously identify one of their joint friends (in Marulić: *Nicoleon risu facilis*) as Nikola Petraka (in Božičević's Nicoleon Petrarcha). The beginning of Božičević's epistle (*Cultor et antistes Surdae, celeberrime, vallis, / Marule, perpetui regis amator, ave!*), and also the attributes that Marulić deserves at its end, unambiguously demonstrate that Božičević experienced Marulić as a man who used his retirement for higher ends, who thanks to his lack of vice could justifiably expect the reward of eternal life. Everything goes to show that Božičević should be pronounced not guilty of at least one complaint, that he made Marulić a posthumous saint only, for he held him to be one during his lifetime.

(3) After the discovery of the Glasgow codex, we know for certain that Marulić and Božičević sometimes met in the same work, sending poems to the same dignitaries (for example, Domenico Malipiero, Zuan Battista de Molino: *Epigrammata* 29 : Božičević XXVIII-XXX; *Epigrammata* 1 : Božičević XVIII) or commemorating the same events in the life of the community (the epitaph to Jerolim Srića: *Epigrammata* 16 : Božičević LXVIII-LXIX). The former example clearly shows that Božičević attentively kept up with the work of his older friend and fellow citizen, more frequently with the aim of following in his footsteps and showing him the respect of quotation, less often with the intention of ridding himself of the anxiety of influence. An intriguing detail of this relationship is suggested by a recently found collection of poems by Marulić. In it there is an epigram that can be found, under another title, in Božičević's collection as well (*Epigrammata* 137, *Ad Franciscum Natalem* : Božičević LXI, *Ad Franciscum Martiniachum*). So far, no convincing reason has been adduced for this procedure. But the fact that a composition of Marulić's exists in Božičević's writing, without any indication of the true authorship, but, on the contrary, with a false attribution, gives us reason for a steady review of certain other Marulić – Božičević attributions. The most essential task is a new analysis of Božičević's Croatian version of Petrarch's canzone *Vergine bella*, the first five feet of which are expressly attributed to Marulić in Petar Lucić's *Vartal*.